

ОЩЕ НЕЩО ЗА КОДЕКСА ПО ПРОФЕСИОНАЛНА ЕТИКА НА АИЕС¹

Гл. ас. д-р Станислав Александров

Катедра “Счетоводна отчетност”

Стопанска академия “Д. А. Ценов” – Свищов

Резюме:

Настоящата научна разработка третира проблема за морала (моралното мислене и моралното действие) на експерт-счетоводителя – традиционно пренебрегван у нас поради прагматични нагласи. Счетоводство и етика не са несъвместими понятия, че тяхната връзка, макар и не явно проявена, не е абсурдна или странна, а безусловно необходима. Осъзнаването ѝ е въпрос на време, колкото по-кратко – толкова по-добре за България. Анализирани са въпроси от морално-делови характер, свързани с принципи, норми и правила на поведение, намиращи място в Кодекса по професионална етика АИЕС. Специално внимание е отделено на въпроса за доверието и отговорността на експерт-счетоводителя.

Ключови думи: кодекс по професионална етика, дипломиран експерт счетоводител, концепции, независимост, честност, обективност

A LITTLE MORE ABOUT THE PROFESSIONAL ETIQUETTE CODE OF AICAT

Head Assistant Stanislav Aleksandrov, PHD

Abstract:

This scientific research focuses on an especially live question of present interest, namely the problem with morality of chartered accountants, i.e. the way they think and the way they act. That problem has been traditionally ignored in our country due to pragmatic way of thinking. It is very important for us to realize that accounting and morality are not mutually exclusive ideas on the contrary, they are closely related. And even though this relation is not obvious enough it is not absurd or strange but absolutely necessary. To become aware of that fact is a matter of time and the sooner that happens the better it will be for Bulgaria. In this article we analyze some issues of moral and business nature; we refer to some basic principles, norms and rules of behavior that can be read in the professional etiquette Code of AICAT. We pay special attention to the loyalty and responsibility of chartered accountants.

AICAT- American Institute of Chartered Accountants' Training

Keywords: A codex of professional ethics, Certified expert Accountant, Conceptions, Independence, Honesty, Objectivity

¹ АИЕС – Американски институт за експерт-счетоводители

Все по-голямо значение в наше време придобиват изискванията на бизнесетиката. Тя е неделима от професионалната етика и тясно свързана с понятието “професионална чест”. Професионалната етика е конкретизиран вариант на общата етика, при което индивидът се проявява като специалист, получава специфични за своята професия указания за поведение по отношение на отговорността към дадената общност, външната икономическа среда, сродни професии, а също и към самия себе си. Професионалната етика се отнася с пълна сила към работата и действията на счетоводителите и в частност на експерт-счетоводителите. Това е така, защото високият професионализъм и добрата репутация вървят успоредно с високия морал, със съзнанието за по-широките социални отговорности на всеки един професионалист.

Съвременните експерт-счетоводители носят сериозни отговорности към потребителите на финансовите отчети, които не разполагат с информацията от тези финансови отчети, не са запознати с работата и действията на ръководството. С развитието на търговските дружества и по специално на акционерните им форми се извършва своеобразно диференциране и разпределение между собствениците и ръководителите, като се установява нова, по-сложна ситуация. На практика се наблюдава “опосредстване” между собствениците и собствеността им, респективно “поделяне” на част от отговорностите за състоянието на бизнеса.

Еволюцията на управлението преминава през няколко етапа:

Първи етап – собствениците са и мениджъри;

Втори етап – собствениците предоставят част от управленските функции на други лица;

Трети етап – собствениците привличат в управлението професионални мениджъри.

На съвременния етап се появява и необходимостта от нови качества на включените в бизнеса личности, като акцентът се поставя върху специфичните задачи на мениджърите. Самите собственици вече не са така “близо” до своя бизнес и разчитат особено на финансовите отчети, за да разберат бизнес-операциите на организациите си. Кредиторите, потенциалните инвеститори също се опират и разчитат на финансовите отчети. Препоръките, съдържащи се в доклада на независимия експерт-счетоводител увеличава очакванията от тези отчети.

Разчитайки на оценката в доклада на експерт-счетоводителя, потребителите на този отчет изразяват определено доверие в конкретното лице – професионалист, а от там и доверието си към професията. Практикуващите тази професия трябва да водят делата си по начин оправдаващ това доверие. Подобно на практиката при други професии, експерт-счетоводителите са създали свои Кодекси на професионалната етика, с цел направляване на упражняващите професията към правилно поведение.

Интересен е механизмът на превръщането на моралните ценности и норми в строг регламент, поддаващ се на описание и свързан с конкретни санкции. По принцип това е нетипично за областта на моралните явления. Етиката се възприема като система от нормативи за доброволно спазване, чието нарушаване не подлежи на регламентирани санкции (за разлика например от правото). Характерно за морала е действието на т. нар. **нравствени императиви**, които се самоналагат (непряко) – по силата на общественото мнение и обществената принуда. В този смисъл загубната на обществено доверие е онази неблагоприятна, често непредвидена последица, която в бизнеса на “нормалните” пазарни общества резонира сериозно върху печалбата.

В трудовата сфера моралът действа съвместно с други регулативни системи, запазвайки известна автономия. Сами по себе си технологичните, административните, професионалните и други правила и норми се оказват недостатъчни. Моралът е необходим в случаите, когато липсва детайлно изясняване на дейности и правила и когато се предоставя по-голяма свобода на избора. Той дава възможност за следване на поведение, съобразено със собствените морални ценности на индивида и с професионалните изисквания.

Етиката на експерт-счетоводителя е типична професионална етика, зад която стои съответна професионална общност със свои социални отговорности, социален и морален престиж. Това е институцията на експерт-счетоводителите. Налице е специфична симбиоза на моралните ценности и норми с тези на дадената институция. Най-общите морални изисквания се пречупват, като се конкретизират и по този начин реализират полезност в практиката. Институцията “експерт-счетоводител”, наред с всичко друго, налага и нравствена цензура, което е почти аналогично на ролята на общественото мнение и обществената принуда, респ. това е натиск “отвътре” за съблюдаване на “дължимото поведение на професията”. В професионалната дейност на счетоводителите нравствените нормативи се превръщат в строг регламент, в задължение, което се вменява на членовете на общността в името на имиджа и просперитета на професията.

Институцията на експерт-счетоводителите е в правото си да налага санкции при неспазване на предявените към членовете, т.е. професионалистите изисквания. В морален аспект определящи са съответните принципи и норми в Професионалния етичен кодекс.

В Закона за независимия финансов одит в България в гл. 7 е въведена императивната норма че Регистрираните одитори при

осъществяване на независим финансов одит спазват Професионалния етичен кодекс на Института на дипломираните експерт-счетоводители.²

В Кодекса се отправя апел към клиентите и към обществото като цяло, че експерт-счетоводителите желаят да приемат професионалния си статус и да извършват дейността си по необходимия за това начин. За негативното отношение на отделен експерт-счетоводител клиентите, а и обществото като цяло могат да развият отрицателно отношение към цялата общност на тази категория счетоводители. Това налага да се изгради правилник за цялата общност, регламентиращ поведението на отделните индивиди, а когато е необходимо, да се осигури и механизъм за наказване на онези членове, които не изпълняват правилника в интерес на цялата гилдия.

Посредством усилията на Американския институт на експерт-счетоводителите и други професионални сдружения на счетоводителите бе създаден ефективен Кодекс по етика и механизъм за налагане на правилно поведение, което отговаря на конкретните нужди и отразява нарастващото чувство за професионална отговорност. Този институт е разработил Кодекса, като е отчел правилата на местните сдружения на експерт-счетоводителите и правилниците на счетоводните съвети на отделните щати³.

Независимо от множеството Кодекси, основен при работата остава Кодексът на Американския институт на експерт-счетоводителите (АИЕС). Правилата за етично поведение се провъзгласяват от организации, чиито членове са експерт-счетоводители. Концепциите, залегнали в тях, се прилагат от всички,

² Закон за независим одит. ДВ бр. 101 от 23.11.2001 и в сила от 01.01.2002 г.

³ Jon W. Cook, Gary M. Winkle. Auditing. Houghton Mifflin Company. Boston, 1980, p. 50-88.

които упражняват тази дейност. Правилата за поведение на АИЕС, се отнасят за всички услуги извършени от експерт-счетоводители при осъществяване на одит на счетоводството на засегнатите предприятия, (включително данъчни консултации, услуги за мениджъри) освен изрично указвани забрани.

Само правилата, засягащи честността и обективността и дискредитиращите действия⁴, се отнасят за експерт-счетоводители, които не практикуват в областта на държавното и общинското счетоводство. От счетоводителите, подчинени на Професионалния кодекс на АИЕС, може да бъде потърсена отговорност за неспазване правилата. Тези правила засягат всички лица, които практикуват държавно и общинско счетоводство заедно с тях, независимо дали са сътрудници акционери или служители. От гледна точка на етично поведение счетоводителите не могат да позволяват други лица да се ангажират с дейността от тяхно име ако това не е разрешено.

Кодексът за професионална етика на АИЕС добива своя авторитет и значимост от разпоредбите на АИЕС, които регламентират механизма за прилагането им. Ако след разглеждане на случаите пред Процесуална комисия бъде доказано нарушаване на правилата за етично професионално поведение счетоводители, членувачи в АИЕС биват санкционирани, а именно: предупреждавани, временно отстранявани, изключвани като членове на АИЕС.

Неподобаващо поведение, свързано с дисциплинарно наказание от страна на процесуалната комисия на АИЕС, вероятно ще доведе до подобни действия и местните сдружения на експерт-счетоводителите или до отнемане на лиценза им за упражняване на професията от

⁴ Code of Professional Ethics, copyright 1978 by the American Institute of Certified Public Accountants (правило 102; 501).

регионалния счетоводен съвет. Приемането на дисциплинарни наказания към счетоводителите накърнява тяхната професионална репутация, ето защо счетоводителите трябва да са особено внимателни при изпълняване на своите професионални задължения, да действат в унисон с идеалите заложи в Професионалния кодекс.

Кодекса по професионална етика на АИЕС съдържа три основни дяла:

- Дял I. Концепции за професионална етика;
- Дял II. Правила за поведение;
- Дял III. Интерпретиране на правилата за поведение.

В първия дял е представено философско есе, в което се разглеждат концепциите, които по-късно да залегнат в основата на правилата за поведение. Основното изискване е: спазване на определен “поведенчески минимум”.

В Първия раздел на Правилата за поведение е разработено прилагането на етичните норми, споделяни от членската маса на АИЕС. Относно другите два раздела се изисква одобрение единствено от Изпълнителния комитет по професионална етика на АИЕС – като той служи предимно за обяснения и пояснения.

Интерпретирането на правилата за поведение се представя от насоки, касаещи мащаба и конкретното приложение на правилата.

Етичните кодекси като правило съдържат определена съвкупност от принципи, на основата на които се утвърждават съответни норми, конкретизирани в правила и предписания за действия.⁵

В раздела “Концепции за професионална етика” от Кодекса на експерт-счетоводителя са представени няколко морално ангажирани

⁵ Относно същността на етичните кодекси вж. Личева, К. Ценностни измерения на фирмения живот. Свищов, АИ “Ценов”, 2000, с. 68-86.

принципа: **независимост, честност и обективност**. От експерт-счетоводителите се изисква винаги да бъдат честни и обективни, а когато бъдат ангажирани в областта на държавното и общинското ръководство да са независими от тези, на които служат.

Общи и технически изисквания. Експерт-счетоводителят трябва да съблюдава техническите норми на професията и постоянно да се стреми към усъвършенстване на своите знания и подобряване качеството на работата си.

Отговорност пред клиенти. Експерт-счетоводителят трябва да бъде честен и откровен със своите клиенти и да им служи възможно най-добре, показвайки професионална загриженост в техен интерес в контекста на своите отговорности пред обществото.

Отговорност пред колеги. Експерт-счетоводителят трябва да се държи по начин, който ще затвърждава доброто име на професията и нейната полезност да служи на обществото.

Нека разгледаме някои от основните принципи:

Независимост, честност и обективност.

Независимост. Тя се проявява тогава, когато член или фирма, в която експерт-счетоводителят е съдружник или акционер не трябва да изразява мнение върху финансовите отчети освен ако той или негова фирма са независими на това предприятие.

Независимостта е нарушена когато са налице следните условия:
а) той или фирмата са били ангажирани да придобият пряк или непряк финансов интерес; б) той или фирмата са администрирали някакво имущество, което е трябвало да добие пряк или непряк финансов интерес; в) той е имал непосредствена съвместна бизнес инвестиция в предприятието или е бил мениджър или собственик; г) имал е заем от или към предприятието в качеството си на мениджър или акционер. Изключение се явяват: заеми получени от член или негова фирма,

които са независими по отношение на собствения капитал; ипотеки над жилище; други.

Честност и обективност

Експерт-счетоводителите не бива съзнателно да представят погрешно факти, а когато са ангажирани с практикуване на държавно и общинско счетоводство, включително осигуряване на консултантски услуги по данъчно облагане и мениджмънт, не бива да подчиняват своята преценка.

Независимостта е една от основните характеристики на експерт-счетоводителите. Само поддържайки репутацията си за независимост те могат да служат добре на тези разчитат на тях. Независимостта се дефинира като възможност да се действа почтено и обективно.

Почтеността като елемент на характера изразяваща се в здрави морални принципи, добросъвестност и честност.

Обективността, когато тя се прилага за експерт-счетоводителите, означава възможност да се поддържа безпристрастно отношение и справяне с възникналите проблеми, които се явяват обект на тяхната оценка по непредубеден начин.

В качеството си на независими специалисти, експерт-счетоводителите не бива да подчиняват своята преценка на мнението на клиента. Потребителите на финансовите отчети имат право да възприемат независима позиция по отношение на експерт-счетоводителите, даващи експертното си мнение по отчетите. Независимото мислене, наречено още “фактическа независимост”, е нормативно изискване за поведение на експерт-счетоводителите.

Действителното мислене и почтеност на даден експерт-счетоводител не може да бъде идентифицирано единствено от финансови отчети. Заключение на потребителя най-вероятно ще се опре на външни признаци като показатели за независимостта на

експерт-счетоводителя. Ако потребителя знае за близка връзка между експерт-счетоводителя и ръководството на фирмата, между експерт-счетоводителя и собствениците, или друга група потребители на финансови отчети, то потребителят най-вероятно ще се усъмни в независимостта на експерт-счетоводителя. Една от горепосочените групи връзки, задължава експерт-счетоводителите да избягват всички отношения, които могат да доведат поставянето на тяхната независимост под въпрос.

Заклучението поставяно от вещ наблюдател при оценяване на отношенията на експерт-счетоводителите определя дали е причинило уронване на имиджа на независимия експерт-счетоводителя и неговата професия.

Експерт-счетоводителят би следвало да вземе под внимание гледната точка на наблюдателя, след това, разглеждайки всички факти и обстоятелства, да реши дали създадените отношения по някакъв начин застрашават почтеността и независимостта му. Всяка връзка или отношение, които не могат да дадат добра картина за независимост на експерт-счетоводителя пред наблюдателя, трябва да се избягват. Въпреки, че привидната независимост не гарантира фактическа такава – то тя е важна за общественото доверие.

Моето твърдо убеждение е, че всеки индивид, всяка професия и всяка една нация следва да приеме и да се ангажира с **каузата на етиката**, на отговорността и високата съзнателност, надхвърляща дребния интерес. Институцията на експерт-счетоводителя, с оглед значимостта си, трябва да даде своя принос в моралното възпитание на обществото, а също и за моралната реабилитация на самия бизнес.